

Posudek oponenta diplomové práce Daniila Koloskova „Two Conceptions of Thinking in H. Arendt's Writings“ (ÚFaR FF UK, 2019, 57 stran).

Tématem předložené diplomové práce je vývoj, jímž v díle H. Arendtové prošlo pojetí toho, co znamená myslet. Zápletka je přitom z velké části vystavěna nejen na opozici rané a pozdní koncepce myšlení, ale také na napětí mezi komunikativní, intersubjektivní a na sdíleném smyslu založené dimenzi rozumění, spojeného s politicky činným životem, a požadavkem stáhnutí se ze světa pro získání samostatnosti myšlení.

První kapitola představuje výchozí pozici Arendtové, podle níž došlo v moderní době a zejména ve 20. století k nahrazení sdíleného smyslu pro skutečnost (příčemž *common sense* zároveň uznává mnohost perspektiv i jeden společný svět jako úběžník, k němuž všechny tyto perspektivy míří) jednostranným ideologickým výkladem, v němž platí pouze jedna racionalita a jedna skutečnost, zatímco dílčí a odlišné perspektivy jsou diskvalifikovány jako bezpředmětné či iracionální. Když autor opakuje, že nástup ideologie je spojen s rozpadem *common sense*, není vždy zcela jasné, zda je prvé důsledkem druhého, či jeho příčinou.

V druhé kapitole autor předkládá originální interpretaci, podle níž lze revizi původní koncepce myšlení dohledat v Arendtové stati *On Humanity In Dark Times: Thoughts About Lessing*, kde je zaveden pojem „reprezentativního myšlení“ coby zvláštní mohutnosti, která má překonat propast mezi samostatným a od světa izolovaným myšlením na straně jedné a pouhým podílením se na obecném smyslu na straně druhé. Nezdá se mi však, že by doložil s dostatečnou evidencí, že „reprezentativní myšlení“, o němž zde Arendtové píše, je totéž co „soudnost“, kterou zde Arendtová ani jednou nezmiňuje (toto ztotožnění je autorem naznačeno například na str. 25 nebo 27). Druhá část této druhé kapitoly pak originálně poukazuje na politickou reinterpretaci Kantovy koncepce soudnosti, kterou Arendtová předkládá ve stati *Crisis in Culture*. Zde podle autora dochází k jednoznačnému oddělení myšlení od společného smyslu. Některé formulace toto oddělení možná až příliš radikálně vyostřují a nejsem si jist, zda to není spíše na škodu „Obviously, the main difference is that these concepts no longer have any relationship with thinking“ (zde by nejspíš stačilo doplnit upřesnění „thinking understood as silent dialogue with oneself“). Zejména v této druhé části se také projevuje, že práce není vystavěna okolo vyvážené osnovy: celá druhá kapitola čítá pouze 5 neúplných stran (26-31), zatímco první má 17 stran (8-25), třetí 12 stran (32-44) a poslední, čtvrtá také 12 stran (45-57).

Třetí kapitola začíná důrazem na izolovanost myšlení vůči světu: stáhnout se z předmětného světa je podmínkou samostatnosti myšlení, které samotným svým sklonem k zobecňování překonává faktickou danost jsoucná. Toto stáhnutí se ze světa má dalekosáhlé důsledky, dobře analyzované v kapitole 3.2. věnované vztahu myšlení a pravdy. Mezi těmito důsledky autor zdůrazňuje zejména nezávislost myšlení na pravdě: myšlení ani neodhaluje poslední pravdy (jak správně ukazuje Kantova kritika metafyziky), ani nenabízí odpovědi na nějaké hádanky jako věda, ale jeho účinky jsou povytce negativní: odhalují nepodloženost našich mínění i praktických principů orientujících naše jednání. Myšlení je u pozdní Arendtové nikdy

neukončeným hledáním smyslu, z něhož neplynou žádná praktická vodítka, ani žádné fakticky doložitelné pravdy.

Na toto vyostření opozice mezi životem jednání a životem myšlení pak navazuje poslední, čtvrtá kapitola věnovaná Habermasově kritice Arendtové. Autor na jedné straně přitakává Habermasově námitce, podle níž nelze hledání smyslu/významu zcela oddělit od hledání pravdy. V samotném závěru však pozici H. Arendtové přece jen s jistou opatrností obhájí, a to zejména důrazem na nezávislost na kontextu a sdílených normách racionality jako samotné podmínky tvůrčího myšlení (str. 55).

Celkově je nutno ocenit, že autor se pokusil o velmi osobitou reinterpetaci proměn pojmu „myšlení“ v díle H. Arendtové a že jeho výkon je podepřen důkladnou znalostí rozsáhlého korpusu primárních textů, které D. Koloskov dokázal představit jak z patřičného a někdy i kritického odstupu, tak s citem pro detailní vysvětlení některých klíčových pasáží. Zvolený přístup, odhalující jak návaznost, tak i ostré diskontinuity mezi ranou a pozdní koncepcí myšlení, se navíc ukázal jako nosný a v mnohých ohledech objevný.

Na straně druhé však kvalitu předložené diplomové práce po formální, ale i věcné stránce výrazně snižují a) dílčí nedostatky z hlediska argumentační návaznosti, b) množství nepřesných, tautologických či neúplných formulací a c) nedbalost při odkazování na bibliografické zdroje citací. Zde je krátký a neúplný výběr některých míst, která by si zasluhovala důkladnější promyšlení a přesnější reformulaci.

A) Non sequitur.

* „[The sixth sense] has nothing to do with some universal principles of communication. It is for this reason that Arendt says that common sense is a ‘political sense par excellence’.” (str. 9)

* „Lessing’s thinking was by no means detached from the world: since the latter is now seen as comprising subjective and often non-cognitive opinions and views, such activity was the way to move freely in it. From this follows that the activity of thinking (in a proper sense) loses its relation to common sense and the world, along with its worldly limitations.” (str. 27). Vůbec není jasné, jak by druhá věta mohla vyplývat z té první. Zatímco první věta zdůrazňuje vázanost myšlení na sdílený svět a jeho artikulaci v rozmanitosti perspektiv společného smyslu, druhá tuto vazbu popírá.

* „The important thing, however, is that despite some logical difficulties noted by Habermas and others, this approach is well suited for understanding some distinctive features of human life. By comparison, the communicative theory of thinking cannot do this as well even though it might be more logically consistent, and elegance of Arendt’s approach consists in the fact that this alone should be counted as a sufficient reason of why it should be pursued.” (str. 53) K čemu odkazují četná „this“? Pokud pouze k faktu, že přístup H. Arendtové umožňuje porozumět distinktivním rysům lidského života, pak je závěrečná obhajoba „elegance“ jejího přístupu kruhová a nepřesvědčivá.

B1) Tautologie, pleonasmy, opakování: „Every appearance gains its “epistemological basis.” Its relation to ideology and reality is measured by this relation and is conceived only in this ideological way.“ (str. 9)

„Arendt endorses the conclusions Sartre reached in Being and Nothingness, that being-in-itself is, that being-in-itself is in itself, that being-in-itself is what it is.“ (s. 32)

„Thinking is akin to speculation since it is caught up in its own reflections and has nothing stable to lean on. We do not think something. Rather, we think about something.“ (str. 37) stejně jako „Thinking is caught up in its own reflections and therefore has no fixed object. We do not think something. Rather, we think about something.“ (str. 40). Ani v jednom případě přitom není citována stránka z *Life of Mind*, k níž tato pasáž odkazuje (Arendt: „the thinking ego does not think something but *about* something“ (The Life of Mind), ani není vysvětlen rozdíl mezi intencionálním a dialektickým aktem, o němž daná pasáž pojednává.

B2) Nedokončené nebo zkomolené větné vazby:

„provided that the speaker understands and accepts the condition of his opinion: his point of view from which his view ‘seems.’“ (str. 14) - zde je elidován slovesný předmět způsobem, který větu činí nesrozumitelnou.

„Socrates’s trial marked the beginning of a new era of thinking, where it abandoned “vita activa” and instead thinks in terms....“ (str. 17). Věta pokračuje pouze v elektronické verzi, která není zcela shodná s tištěnou!!

„To understand what meaning is requires that it be constituted on the model of truth, that is, a claim that is acceptable to us.“ (str. 52)

C) Neodpovídající či chybějící odkazy:

„Isolation from a sense of what is real was the result of the critical development of modern thought, philosophy, science and, in particular, the industrial revolution.¹³“ Pozn. pod čarou pak uvádí jako odkaz „Arendt, H. The Human conditions [*sic!*]. – University Of Chicago Press: Chicago, 1998. – p. 47.“ Na straně 47 tohoto vydání jsem však žádnou zmínku o „kritickém rozvoji moderního myšlení“, ani o vědecko-technické revoluci nenašel.

Citace z Arendtové *Úvah o Lessingovi* jsou v poznámkách pod čarou 57-60 chybně připsány článku Ernsta Vollratha.

V celé podkapitole 2.2. autor ani jednou nedoplnil bibliografické reference pro své citace pasáží ze stati „Crisis in Culture“.

Námítky a otázky k obhajobě

Na str. 41 citujete z *Life of Mind* pasáž o nutkání člověka klást si otázky, na něž nelze podat definitivní odpověď. Bohužel nezmiňujete, že tento motiv umožňuje odhalit kantovské kořeny Arendtové koncepce čistého myšlení, překonávajícího veškerou zkušenostní evidenci. Pouze okrajově a v jiném kontextu (s. 49) správně zmiňujete, že na rozdíl od Kanta však Arendtová nijak nezakazuje, abychom se tomuto sklonu pokoušet se myšlením přesáhnout hranice vymezené zkušeností oddávali. Stejně tak je politováníhodné, že nikde neuvádíte vysvětlení

pro epigraf celého spisu *The Life of Mind*, v němž Arendtová přejímá známý Heideggerův negativní výměr myšlení pomocí jeho odlišnosti od vědeckého poznání a běžného rozumění: „Myšlení nevede k žádnému vědění jako věda. Myšlení nepřináší žádné užitkovatelné životní moudrosti. Myšlení neřeší žádné hádanky světa. Myšlení nepropůjčuje bezprostředně žádné síly k jednání.“ Jak Kantova, tak i Heideggerova inspirace přitom napříč stránkami celého prvního dílu *The Life of Mind* opakovaně rezonují. Jak vidíte pozici Arendtové mezi těmito dvěma inspiračními zdroji? Je podle vás Arendtově pojem myšlení blíže Kantově pojmu čistého rozumu nebo Heideggerově „úkolů myšlení“?

Na str. 43 správně poukazuje na to, že Arendtově koncepcí myšlení se proměnila mimo jiné v důsledku některých slabin původní koncepce, vytvářející téměř nepřekonatelnou cézuru mezi osamocenou dialektikou filosofa a politickou obcí. Avšak ani pozdní koncepce Arendtové tuto propast mezi životem mysli a životem obce nijak nezahluje, ba právě naopak spíše vyostřuje. Její pozice by tedy nebyla tak „imunní vůči paradoxům a rozporům pojednávaným výše“, jak deklarujete na str. 44, ale právě naopak: čisté myšlení ve formě, jak ho představuje *The Life of Mind*, by nejenže neposkytovalo vodítko pro správné politické jednání, ale narozdíl od původní koncepce Arendtové by ani nepředstavovalo onu nutnou podmínku toho, abychom se podobně bezmyšlenkovitě jako Eichmann neocitli v područí banality zla.

Jaké je nakonec vaše vlastní stanovisko vůči napětí, které v díle H. Arendtové od počátku až po pozdní nedokončený spis přetrvává mezi životem zasvěceným filosofickému a od světa odtažitému myšlení a životem občansko-politickým? Považujete její střední pozici, jak naznačuje kapitola věnovaná soudnosti, za svorník umožňující překonání této nadbytečně vyhrocené opozice, nebo byste naopak přitakal tvrzení Dany R. Villy, podle níž „mezi životem občana a životem filosofa leží nevyhnutelně tragická volba“?¹

Při současném zohlednění jak ambiciózního záměru i originality jeho zpracování, tak dílčích nedostatků zejména po stránce formulační přesnosti a logické návaznosti práci doporučuji k obhajobě s navrhovaným hodnocením „velmi dobře“.

V Praze dne 15. 6. 2019

Ondřej Švec, Ph.D.

---

¹ Dana R. Villa, Introduction: the development of Arendt's political thought, in táž, *Cambridge Companion to H. Arendt*, Cambridge: CUP, 2011, s. 19.